

MİRAS

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL

ROMAN

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0219
Edebiyat: 051
Tür: Roman

MİRAS

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL

Hazırlayan

Ahmet Duran Arslan

Kapak Görseli ve Sayfa Uygulama

Faruk Özcan

Kitap Editörü ve Son Okuma

Dr. Hazal Bozyer

VakıfBank Kùltür Yayınları

Büyükdere Caddesi

No: 97 - Kat 4

Şişli 34394 İstanbul

Telefon: 0 212 354 5730

www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr

Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2023

ISBN 978-625-6385-33-7

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı

Turkvaz Haberleşme ve Yay. A. Ş.

Güzeltepe Mahallesi Mareşal Fevzi

Çakmak Caddesi B Blok No: 29/1/1

Eyüpsultan İstanbul

Telefon: 0212 354 3000

Sertifika No: 46403

1. Baskı: Nisan 2023

MİRAS

MEMDUH ŞEVKET
ESENDAL

HAZIRLAYAN
AHMET DURAN ARSLAN

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL

1884'te İstanbul'da doğdu. Edirne Sultanisi'nde başladığı idadi eğitimine İstanbul Mülkiyesi'nde devam etti. Fransızca, Rusça ve Farsça öğrendi. 1906'da katıldığı İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından 1908 yılında müfettiş olarak atandı ve bu vesileyle yurdun birçok farklı bölgesini ziyaret etme şansına erişti. Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşuyla birlikte Anadolu'ya geçti ve Atatürk'ün yanında yer aldı. Galatasaray ve Kabataş Liselerinde tarih-coğrafya öğretmenliği yaptı. Bakü, Kabil ve Tahran gibi şehirlerde elçilik görevlerinde bulundu, daha sonra milletvekilliği yaptı. 16 Mayıs 1952'de Ankara'da vefat etti.

Eserleri: *Ayaşlı ile Kiracıları* (roman), *Vassaf Bey* (roman), *Otlakçı* (hikâyeler), *Mendil Altında* (hikâyeler), *Sahan Külbastısı* (hikâyeler), *Veysel Çavuş* (hikâyeler), *Bir Kucak Çiçek* (hikâyeler), *İhtiyar Çilingir* (hikâyeler), *Hava Parası* (hikâyeler), *Bizim Nesibe* (hikâyeler), *Kelepir* (hikâyeler), *Gödeli Mehmet* (hikâyeler), *Miras* (roman), *Güllüce Bağları Yolunda* (hikâyeler), *Gönül Kaçanı Kovalar* (hikâyeler), *Tahran Anıları ve Düşsel Yazılar* (anı-mektup), *Kızıma Mektuplar* (mektup), *Oğullarıma Mektuplar* (mektup), *Mutlu Bir Son* (hikâyeler).

AHMET DURAN ARSLAN

Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 2014 yılında mezun oldu. Aynı üniversitede "Murathan Mungan'ın Öykülerinde Hegemonik Erkeklik: İfşa ve Darbe" (2016) adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde "Memduh Şevket Esendal'da Toplumsal ve Siyasal Tanıklık: Değişim ve Eleştiri" (2022) adlı teziyle doktorasını tamamladı. 2016 yılından bu yana aynı üniversitede araştırma görevlisi olarak çalışıyor. İnceleme ve deneme yazıları *Türk Dili, Dergâh, Türk Edebiyatı* gibi edebî dergilerde, birçok makalesi ise muhtelif akademik dergilerde yayımlandı. Anlatıbilim, edebî eleştiri kuramları ve toplumsal cinsiyet temel ilgi alanları arasında yer almaktadır.

ÖNSÖZ

Miras, Memduh Şevket Esendal'ın "kitap hâlinde yayımlanan üçüncü romanı" vasfını taşısa da aslında bu metin, yazarın kaleme aldığı ilk romandır. Nitekim "Mustafa Memduh" imzasıyla neşredilen bu eser, 15 Aralık 1924 - 1 Eylül 1925 tarihleri arasında, İstanbul'da otuz sekiz sayı yayımlanan haftalık *Meslek* gazetesinde tefrika edilir. Ancak gazetenin kapanması üzerine tefrika yarım kalır ve eser tamamlanamaz. Bununla birlikte bazı sözlü ve yazılı kaynaklarda Esendal'ın, eseri daha sonra yeniden yazarak tamamladığı fakat bu versiyonun da zaman içinde kayıplara karıştığı iddia edilir. Maalesef romanın sözü edilen tamamlanmış hâline an itibarıyla ulaşabilmiş değiliz.

Yazarın yaşamından muhtelif izler taşıyan ve dolayısıyla yer yer otobiyografik nitelikler de sergileyen roman, en temelde Silahtar Ali Paşa ailesinin çözülüş ve dağılışı hikâyesini konu edindir. Silahtar Ali Paşa'nın gelini, defterdar Halil Efendi'nin kızı olan büyükannenin ölümü, ailede derin bir çatlak yaratır. Bu çatlak, aile fertlerinin amansız bir miras mücadelesine girişmeleriy-le günbegün büyür ve nihayetinde tarihî konağın parçalanmasına neden olur. Yüzey yapıda işlenen, söz konusu ailenin parçalanma hikâyesi olsa da derin yapıya hâkim olan, ulusal çözülme endişesidir. Yazar, bahsi geçen çözülmeyle ilkin mekân üzerinden, "metruk konak" anlatısıyla kurar: "Konak boşaldıkça ne hazin bir hâl alıyordu! Boş ve perdesiz kalan odalarda, örtüsüz minderlerden keskin bir küf kokusu intişar ediyor; boş dairelerinde hüzenen-

giz kış rüzgârları ötüyordu. Bir ağacın dalı büyüyüp bir pencereyi kırıyor; bir telde asılmış sallanan bir parça soba borusu, bütün kış kaplamaya vurup duruyordu.” Terk edilmişliğin, parçalanmanın, yok olmanın mekân üzerinden etkileyici bir sunumu...

Romanın öne çıkan özelliklerinden bir diğeri, Esenal'ın alışık olduğumuz akışkan diyaloglarının ilk adımlarına ev sahipliği yapmasıdır. Elbette hem *Ayaşlı ile Kiracıları* hem *Vassaf Bey*'de *Miras*'a oranla diyaloglar çok daha akışkan ve hâkim bir pozisyonadadır. *Miras*'ta anlatıcının sesi, bu romanlara göre ziyadesiyle duyulsa da kişiler arasındaki konuşmalar yalın ve doğal bir atmosferde seyredir. Bununla beraber romandaki kişi kadrosunun çeşitliliği ve özellikle kadın karakterlerin hâkimiyeti de dikkat çekicidir. Atiye, Fahriye, Salime, Toksi gibi derinlikli çizilmiş birçok kadın karakter, romanın aksiyonel yönünün gelişmesinde önemli rol oynarlar. Eserde bu kişilerin evveliyatları, ihtirasları ve hayalleri ayrıntılı şekilde sunulur. Ayrıca yasak aşklar, gayrimüslimler, gizemli konuklar, yüksek gerilimli aile bağları da romana sürükleyicilik katan unsurlar arasındadır. Okurken dahi kişiler arasındaki girift ilişki ağını takip etmek bu kadar zorken, bu ağ içinde kaybolma tehlikesi hat safhadayken, söz konusu ilişkileri romanı kurgularken düzenlemenin ne denli ağır bir çaba olduğunu ve büyük takdir hak ettiğini yeri gelmişken söylemek gerek!

Öte yandan romandaki erkek karakterlerden Asım, eserin merkezî figürlerinden biridir. Neredeyse herkesin gözü, kulağı onun üzerindedir: “Bazı insanlar hiçbir fevkaladelikleri olmadığı hâlde her taraftan muhabbet görüyorlar; Asım, bu bahtiyarlardan biriydi.” Onun romandaki varlığı, çeşitli olmakla birlikte genel anlamda üç başlıkta toplanabilir: Bir değirmen üzerinden ilerleyen miras hikâyesi; Salime'yle olan gelgitli, yüksek tansiyonlu, sürüncemedeki aşk hikâyesi ve Ferruh Bey kanalıyla giriştiği politik hikâyesi... Bu üçüncü hikâye, romanda bir ara ağırlığını

o kadar hissettirir ki bu anlarda ilk iki hikâyenin üzerinde âdeta kesif bir gölgenin gezindiği söylenebilir. Ayrıca yine bu bölümlerde, romanın arka planını oluşturan II. Abdülhamid devrine dair muhtelif ayrıntılar da paylaşılır.

Son olarak, Esendal'ın diğer roman ve hikâyeleri göz önünde bulundurulduğunda romanın dilinin nispeten ağır olduğu bir gerçektir. Yazıldığı yıllar düşünüldüğünde, yazarın *Servet-i Fünun* ekibinin etkisinde kaldığı kuvvetle muhtemeldir. Bu nitelikleriyle eser, genel olarak dilde sadeliği bir ilke hâline getirmiş yazarın külliyyatı içinde ayırt edici bir konumda yer alır.

Elinizdeki kitap hazırlanırken yazarın kullandığı dile herhangi bir müdahale yapılmamış olup günümüzde bilinemeyeceği düşünülen kelime ve tamlamaların anlamları, ilgili sayfaların altında açıklanmıştır. Esendal'ın “miras”ını yaşatmaya bir nebze de olsa katkı sunabildiğim için minnettar olduğum bu eseri keyifle okumanızı yürekten dilerim.

Ahmet Duran Arslan
Muğla, Mart 2023

MÍRAS

Teşrinievvel¹ sabahı. Henüz ortalık alacakaranlıktı. Sadaret evrak mümeyyizi² Şefik Bey, Yüksekaldırım'daki evinde, sarı pirinç karyolasında karısı Faika Hanım'la uyurken, karışık korkulu rüya görerek uyandı. Henüz perdelerden sabahın ilk ışıkları giremiyor ve konsolun üstünde yanan gece kandili odayı parça parça gölgelere boyuyordu.

Sokaktan yüklü küfeleri gıcırdayarak iki bahçevan beygiri geçiyordu. Biraz sonra öksürüp tükürerek geçen bir yolcunun ayak sesleri, sessiz caddede aksederek uzaklaştı. Yağmur oluğunun içine muntazam fasılalarla birbiri arkasından iki damlanın düştüğü duyuluyordu.

Şefik Bey döndü, tekrar uyudu. Ve tekrar rüya görmeye başladı. Bu defa rüyasında, on beş gün evvel taşrada ölen biraderi Şevki Bey'i görüyordu. Arkasında pejmürde bir elbise, sokak kapısını çalıyordu. Şefik Bey korkuyor, kendini göstermek ve kapıyı da açmak istemiyordu. Şevki Bey ise kapının çingırağını çevirmekte ısrar ediyordu. Kısa fasılalarla şiddetli çingırak sesi evin içinde aksettikçe Şefik Bey korkarak, tüyleri ürpererek yukarı sofada³ koşuyor ve ne yapacağını bilmiyordu. Fakat, rüya sanki bir fasıla verir gibi oldu. Şefik Bey yine uyuyordu.

1. Teşrinievvel: Ekim.

2. Sadaret evrak mümeyyizi: Sadrazamlık evrak memuru, tashihçi.

3. Sofa: Evlerde oda kapılarının açıldığı genişçe yer, hol.

Birisi yavaş yavaş oda kapısını vuruyor. Karı-koca uyandı- lar. Bacının sesi dışarıdan bir şeyler söylüyordu. Fakat ne söyle- diği anlaşılıyordu. Faika Hanım karyoladan indi, kapıyı açtı. O zaman anladılar.

Saraylı Hanım ahretliğini⁴ göndermiş, misafir hanımın ağrısı varmış, çocukların ebesinin evini soruyorlarmış.

Faika Hanım, nazik elleriyle saçlarını toplayıp ahretliği görmeye giderken Şefik Bey tekrar döndü, yine uyumak istedi ve “Karnı burnunda gebe kadın misafirlikte gezer mi?” diye düşün- dü. Sonra Saraylı Hanım’ın, mutat⁵ nezaketiyle vakayı komşula- rına anlatıp senelerce övüneceğini göz önüne getirdi ve bu fikirler bir müddet onu meşgul etti. Uyuyamadı.

Kardeşinin ailesini düşündü. Kızını bir sene evvel kocaya vermişti. Oğlu Asım on yedi, on sekiz yaşlarında genç bir çocuk- tu. Geçen seneye kadar İstanbul’da Fransız mektebinde okurken babasının hastalığı, onu, tahsilini terke mecbur etmişti. Asım, İs- tanbul’da iken ara sıra uğruyordu. Beceriksiz, ahlaksız bir çocuğa benzemez. Nasıl olsa bir iş bulur, anasını geçindirir, diye düşün- dü. Ve bu düşünce büsbütün uykusunu kaçırdı, yataktan kalktı.

Vakit henüz erkendi. Daha sabah yeni olmuştu. Kalın bir sis bütün mahalleyi, bütün İstanbul’u örtmüştü. Her yer ıslak, ağaçların dallarından sular damlıyor, komşu evlerin ıslak siyah kaplamaları görünüyor; biraz uzakta bu evler, ağaçlar beyaz bir dumanla siliniyor, daha sonra bu duman kalın bir perde gibi her şeyi örtüyordu.

Şefik Bey, elinde yüz havlusuyla sofa penceresinin önünde durdu. Bahçenin toprakları ıslak, kümes kapalı, tavukların teli boş-

4. Ahretlik: Sevap kazanmak amacıyla küçükken eve alınıp büyütülen kız ço- cuğu, evlatlık, besleme.

5. Mutat: Alışılmış, her zamanki.

tu. Ağaçların arasından görünen komşu evlerine baktı, hiç ses seda yok. Her yer uykuda gibi görünüyordu. Saraylı Hanım'ın evinde hiçbir telaş eseri görünmüyor. Bir kantaron⁶ ŐiŐesi, pencerenin kenarında çürük kaplama tahtalarının üzerinde asılmış duruyordu.

Faika Hanım sokak üstünde her gün oturdukları odaya inmiŐti. Bir köŐede, kırmızı bakır mangalın baŐında, bacı sabah kahvelerini piŐiriyordu.

“Bacı, bu akŐam yangın nerede idi?”

Bacı kalkmıŐ, dinlemiŐ fakat anlayamamıŐ, pencereyi kaldırıp dinlemek istemiŐ, onlar da yağmurdan ŐiŐmiŐ, bacı ne kadar uėraŐtıysa da aamamıŐ. Bekçinin sözlerinin hiç anlaŐılmamasından Őikâyet ediyordu.

Peyvende Bacı, eski azatlılardanır,⁷ kul cinsidir. Onu demiryolu geçit bekçilerinden birine vermiŐlerdi. Dört-beş sene onunla yaŐamıŐtı. Sonra bu adam öldü. Peyvende Bacı'ya bir ev bırakmıŐtı. Biraz dul kaldıktan sonra konu komşu delalet ettiler,⁸ bacıyı Samatya'da bir mahalle camisinin müezzinine vermiŐlerdi, müezzin de ancak dört-beş sene kadar yaŐadı, o da öldü. Bundan da bir kızı kaldı.

Bacı, ondan sonra artık kocaya varmadı. Kızını büyüttü, iki sene evvel onu kocaya verdi. Şimdi iki torunu vardı. Damadından memnundu. Hep bir arada oturuyorlardı.

Bacı, gelir günlerce Şefik Bey'de oturur; Göztepe'ye gider, KuruçeŐme'ye Atiye Hanım'ın yalına gider, hlusa haftalarca efendizadelerinde dolaŐır kalırdı.

Odanın kafesleri⁹ pek sık, dışarıda da hava sisli, kapalı olduğu için oda loŐtu. Faika Hanım, kendi kendine konuŐur gibi;

6. Kantaron: Hekimlikte kullanılan, sarı iekli, acı köklü, küçük bir bitki.

7. Azatlı: Azat edilmiŐ, serbest bırakılmıŐ kle veya cariye.

8. Delalet etmek: Yol göstermek, rehberlik ve aracılık etmek.

9. Kafes: Çapraz ubuklarla ve aralıklı olarak yapılmış, pencerelere takılan siper.

“Lamba yaksan da yakılacak” dedi. Sonra, dışarıda taşlığı silmeye başlayan Peyker’e seslenerek;

“Çocukların sefertaslarını hazırladın mı?” diye sordu ve onun sualine bacı cevap verdi:

“Ben akşamdan hazırladım” dedi, “tel dolaba bıraktım, şimdi gider takarım.”

Peyker, kalfa hanımın ahretliğı. Bütün besleme kızlar gibi vücudu toplu, dolgun; bilekleri, bacakları kalın, etleri sıkı, saçları gayet uzun, gözleri güzel bir kızdı ve tahta bezini ayağının altına aldığı vakit bütün döşemeyi inildetir;¹⁰ sesi komşulardan, hatta ta köşebaşındaki hallaçtan¹¹ duyulurdu.

Faika Hanım tekrar seslendi:

“Peyker” dedi, “haydi şimdi onu bırak da çocukları kaldır. Sonra yine geç kalacağız...”

Kız dışarıdan cevap verdi:

“Hanım daha erken” dedi ve elinde büyük bir paçavra, etekleri belinde, ayakları çıplak, oda kapısına kadar gelerek ilave etti: “Siz bu sabah erken kalktınız. Daha sütçü bile gelmedi.” Sonra tekrar suları döküp taşlığı yıkamaya başladı.

Şefik Bey sise, rutubete rağmen bahçeye tavuklarını açmaya gitmişti.

Artık caddenin sabah yolcuları, satıcıları geçiyorlardı. Esnaf takımı tramvayları beklemiyorlar, hızlı hızlı yürüyerek geçip gidiyorlardı. Bir çöpçü kapı kapı dolaşıyor, sütçüler geçiyorlardı.

Karşı yaya kaldırımında mahallenin maruf¹² total siyah köpeğı uyuyordu.

10. İnildetmek: İnletmek, sıkı temizlik yapmak.

11. Hallaç: Pamuk veya yünü bu iş için yapılmış bir aletle, tokmak ve yay ile kabartan kimse, pamuk atıcısı.

12. Maruf: Herkesçe bilinen, tanınan.

Tramvayın ilk sarı arabası geçti. Mevahiblerin kapısı önünde makasta durdu, aşağıdan gelecek arabayı beklemeye başladı. Karşıda, Seyit Nizam'a giden sokaktan külahlı, siyah sarıklı, zembilli,¹³ ihtiyar, sarsak bir rüfai¹⁴ dervişi çıktı. Aşağı doğru gitmeye başladı. Bu adam mahallede maruftu. Bu, vaktiyle pek meşhur hovardalardanmış. Zenginmiş. Bugün alil¹⁵ bir ihtiyar. Faika Hanım, nazarıyla takip etti. Faika Hanım, iki çocuk anası olmasına rağmen hâlâ genç kızlık taravetini¹⁶ büsbütün kaybetmiş değildi. Çocuklarının pek çabuk büyüdüklerine hayret ediyordu. İhtiyarlamak, bu taze hanımı düşündürür; mahzun ederdi. Böyle zamanlarda kocası hakkında pek fena düşünüyor, pek merhametsiz oluyordu. Şefik Bey, eline düşen nimete lakayt görünüyordu. Faika Hanım, pek güzel hissediyordu ki onun kalbinde kendisi için bir heyecan, bir böyle tatlı duygu yoktu.

Birkaç sene var ki aralarında dargınlıklar oluyor, birbirini anlayamıyorlar ve ekseriya bir hiç için günlerce dargın duruyorlardı. Evet, bir zamandan beridir, bey, karısının sözlerini, onun tavırlarını, fikirlerini beğenmiyordu. Faika Hanım'ın her hareketinde bir adilik, bir bayağılık görüyordu. Karı koca lakırdı edemez olmuşlardı, kısa cümlelerle ancak ev işlerini konuşabiliyorlardı. Şefik Bey, hanımının sözlerini mantıklı ve hâkimane bulmuyordu. Hâlbuki karısı akılsız ve mantıksız bir kadın değildi ve kocasını çok güzel tahlil edebiliyordu. Onun herhangi bir mesele hakkında fikirlerini, sözlerini, yanlış düşüncelerini, vaziyetlerini pek güzel öğrenmiş bulunuyordu.

13. Zembil: Hasırdan örülmüş saplı torba.

14. Rüfai: Rifâîlik tarikatına mensup kimse. Rifâîlik, XII. yüzyılda Irak'ta Seyyid Ahmed er-Rifâî tarafından kurulan ve Arabistan, Mısır, Ortadoğu ülkeleri, Anadolu ve Balkanlar'da yayılan Sünnî tarikat.

15. Alil: Hasta, hastalıklı.

16. Taravet: Tazelik, körpelik.

Bu geçimsizliklerinin büyük bir sebebi de para meseleleri idi. Şefik Bey, para işlerinde çok hasis¹⁷ davranıyor, pek çabuk hiddet ediyor ve lüzumsuz sözler sarf ediyordu.

Kadın, onun bu hâllerini gördükçe daha ziyade muğber¹⁸ oluyor ve kendi babasından kalan ufak servetiyle halledilebilecek şeyleri de kocasına yükletiyordu. Fakat bütün bu ufak tefek şeylere, geçimsizliklere rağmen ailelerini bozmak, evlerini dağıtmak ikisinin de fikrinden geçen şeylerden değildi. İkisi de böyle bir eve muhtaç idiler ve hakikat söylenilmek lazımsa, Şefik Bey haksızdı; bu kadın güzel, cazip bir kadındı. Kim görse onu güzel ve sevimli buluyordu. Kocasıyla aralarında büyükçe bir yaş farkı da vardı. Şefik Bey, emsali hiç de az olmayan alelade erkeklerden biriydi. Faika Hanım, bunları pek güzel takdir ederken onun kendisinden ziyade tavuklarıyla meşgul olduğunu gördükçe infialini¹⁹ saklayamıyordu.

İşte bu sabah bile sise, rutubete rağmen o yine tavuklarında daydı.

“Peyker! Bak beye sor, kahvesi pişti. Oraya mı verelim, yoksa içeri gelecek mi?” diye Faika Hanım, Peyker’e seslendi. Peyker’in, bahçe kapısından aynı sözleri tekrar ettiği duyuldu. Şefik Bey’in ne cevap verdiği işitilmiyordu.

“Şimdi geliyormuş hanım” diye Peyker cevap verdi. Birkaç dakika sonra Şefik Bey geldi. Biraz ıslanmıştı, ancak ehemmiyet vermeyerek köşeye oturdu. Ve tekrar, akşamki yangından bahsolundu. Şefik Bey hiç duymamıştı, sonra çocukların bekçi sesinden uyanıp korkmadıklarına memnun oldular. Hele küçük, bekçiden ziyade köpeklerin ulumalarından korkuyor, saatlerce ağlıyordu.

17. Hasis: Cimri, pinti.

18. Muğber: Gücenmiş, kırgın.

19. İnfial: Dargınlık, kızgınlık.